

RATIO IDEI

Jacques Maritain

Pentru o filozofie a istoriei

Traducere de Claudiu Vereş

Ratio et Revelatio

2020

Redactor: Otniel Vereș
Corectură: Anca Grama
DTP: Narcis Cârciu
Copertă: Narcis Cârciu

Copyright © 2020

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARITAIN, JACQUES

Pentru o filozofie a istoriei / Jacques Maritain; trad. din engleză
de Claudiu Vereș. - Oradea : Ratio et Revelatio, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-9659-01-4

I. Vereș, Claudiu (trad.)

930

Imagine copertă: Maria Helena Vieira da Silva, *Biblioteca*, 1949

Editura Ratio et Revelatio
Str. Sofiei, nr. 3, 410183 – Oradea, Bihor, România
e-mail: office@ratioetrevelatio.com
www.ratioetrevelatio.com

*Părintelui reverend **Bernard I. Mullahy**
cu respect și grațitudine*

CUPRINS

Cuvînt înainte.....	9
Notă preliminară.....	11
1. FILOZOFIA ISTORIEI ÎN GENERAL.....	13
Este vreo Filozofie a istoriei posibilă?, p. 13. Iluzia hegeliană, p. 27. Falsă și autentică Filozofie a istoriei, p. 35. Filozofia istoriei și Filozofia morală tratată în chip adecvat, p. 42.	
2. FORMULE AXIOMATICE SAU LEGI FUNCȚIONALE.....	47
Legea îndoitului progres contrastant, p. 47. Ambivalența istoriei, p. 54. Legea fructificărilor istorice ale binelui și răului, p. 60. Legea semnificației mundane a evenimentelor care fac istorie, p. 62. Legea gradului de conștientizare, p. 67. Legea ierarhiei mijloacelor, p. 68.	
3. FORMULE TIPOLOGICE SAU LEGI VECTORIALE.....	73
Noțiunea teologică a diverselor „stări” ale naturii umane, p. 74. Noțiunea teologică a diverselor „stări” din dezvoltarea istorică a omenirii, p. 77. Destinul poporului evreu, p. 79. Falsele legi hegeliană și comteană ale diverselor stări sau stadii ale omenirii, p. 85. Legea trecerii de la regimul sau starea „magică” la regimul sau starea „rațională” în istoria culturii umane, p. 87. Legea progresului conștiinței morale, p. 94. Legea trecerii de la civilizațiile „sacrale” la cele „profane” sau „laice”, p. 99. Legea accederii poporului la majoratul politic și social, p. 102.	

4. DUMNEZEU ȘI MISTERUL LUMII.....105

Dumnezeu și istoria, p. 105. Lumea și scopurile sale naturale, p. 108. Trupul mistic al lui Cristos, p. 111. Misterul lumii, p. 115. Binele sufletului și binele lumii, p. 122. Vie Împărăția Ta, p. 130.

5. REMARCI FINALE.....141

Filozofie și istorie, p. 141. Filozofia istoriei și datele supra-filozofice, p. 144.

CUVÎNT ÎNAINTE

Conținutul cărții de față este alcătuit din patru prelegeri pe care le-am ținut în cursul unui seminar la Universitatea Notre Dame în 1955 [și la care am făcut ulterior o serie de adăugiri].

Aceste prelegeri au fost înregistrate; prietenul meu, profesorul Joseph Evans, a avut amabilitatea de a le transcrie și de a le da apoi o formă lizibilă, aranjînd textul, inserînd ici și colo răspunsuri sau dezvoltări libere pe care-mi permisesem să le fac în cursul discuției, corectînd stilul de exprimare în engleză și păstrînd în același timp tonul de conversație deschisă ce se potrivește aici – pe scurt, făcînd să iasă o carte dintr-o convorbire degajată și lipsită de formalități. Este un privilegiu pentru un filozof să-și vadă înțelese atît de perfect gîndirea și intențiile. Vreau să-mi exprim deosebita grațitudine față de profesorul Evans pentru grija, atenția și devotamentul duse la extrem cu care a efectuat munca de editare. Vreau, de asemenea, să-i spun cît sînt de mulțumit să fi publicat această carte în colaborare cu el.

Cînd profesorul Evans mi-a trimis cele patru prelegeri spre revizuire, mi-am dat seama că, din cauza limitărilor de timp, omisesem să punctez în ele un număr de lucruri pe care le consider importante. Astfel, revizuirea mea a constat îndeosebi în scrierea de noi pagini și în aducerea, sau așa sper, de lămuriri suplimentare.

Din cauza neîncrederii cu care-l privesc pe Hegel, am nutrit, în tinerețea mea, oarecare prejudecăți față de noțiunea însăși de filozofie a istoriei. În plus, în ceea ce privește propria mea operă, m-am ferit întotdeauna să aleg teme grandioase și impozan-

te pe post de jaloane pentru micile mele eseuri. Ca urmare, am fost foarte surprins când, într-un articol remarcabil și excesiv de generos din *Revue thomiste*,¹ monseniorul Journet a consacrat un studiu filozofiei mele a istoriei. Măcar m-a făcut conștient de faptul că făcusem câteva incursiuni în domeniu, într-o manieră mai mult sau mai puțin dispersată, în funcție de prilejurile oferite de discutarea altor probleme. Articolul monseniorului Journet este un complement indispensabil al volumului de față. Și mi-a fost de mare ajutor în pregătirea prelegerilor din care a ieșit această carte. Tot materialul de care aveam nevoie din eseurile mele anterioare era adunat și pus în ordine acolo într-un mod cât se poate de practic și util. Îi sînt profund îndatorat monseniorului Journet, nu numai pentru acest articol, ci și pentru inspirația pe care am primit-o din marea sa carte despre Biserică, ca și pentru amabilitatea de a accepta să citească această carte înainte de publicare și de a-mi face recomandări în privința ei.

Vreau să-mi exprim calde mulțumiri față de părintele reverend Bernard I. Mullahy, vice-provincial al Părinților Sfintei Cruci,² fără al cărui îndemn prietenesc n-aș fi ales această temă pentru cele patru prelegeri din 1955.

Regret că presiunea timpului nu mi-a permis să dau o dezvoltare mai amplă cărții de față și, mai ales, să fac uz, în discuția mea, de lucrările lui Herbert Butterfield, Isaiah Berlin, Christopher Dawson și P. A. Sorokin, pentru care am o deosebită prețuire.

JACQUES MARITAIN

¹ Cf. Charles Journet, *D'une philosophie chrétienne de l'histoire et de la culture*, în „Jacques Maritain, son oeuvre philosophique”, *Revue Thomiste*, Paris, Desclée De Brouwer, 1949.

² Când m-a invitat să țin aceste prelegeri era șef al Departamentului de filozofie la Universitatea Notre Dame.

NOTĂ PRELIMINARĂ

În această carte voi face o tentativă de abordare a filozofiei istoriei. Voi încerca să sintetizez un mare număr de considerații și remarci pe care le-am prezentat cu privire la acest subiect de-a lungul mai multor ani și care sînt împrăștiate în diverse cărți și eseuri.

Principalele subiecte ale reflecțiilor mele vor fi următoarele:

1) *filozofia istoriei în general*, adică tratată din punctul de vedere al teoriei cunoașterii;

2) *formule axiomatice sau legi funcționale* – am în vedere acele formule sau enunțuri (de ordin mai universal) care manifestă stabilitatea, în decursul istoriei, a anumitor relații de bază sau caracteristici fundamentale;

3) *formule tipologice sau legi vectoriale* – am în vedere acele formule sau enunțuri (de ordin mai particular) care privesc creșterea însăși a istoriei și varietatea epocilor, fazelor sau aspectelor sale și care manifestă cutare sau cutare direcție tipică în dezvoltarea istorică;

4) *Dumnezeu și istoria*, sau mai degrabă: *Dumnezeu și misterul lumii*.

Capitolul 1

FILOZOFIA ISTORIEI ÎN GENERAL

Trebuie mai întâi să examinăm filozofia istoriei din punctul de vedere al teoriei cunoașterii. Mulți ani, noțiunea însăși de filozofie a istoriei a avut o reputație proastă, din cauza lui Hegel, prezumtivul ei părinte. (Înainte de Hegel însă, a fost Vico; iar înainte de Vico, Sfântul Augustin...) Hegel s-a considerat un fel de Dumnezeu-filozof recreînd nu numai istoria umană, ci tot universul. Dar, așa cum se întîmplă cel mai adesea, eroarea a deschis ușa pentru pătrunderea adevărului în mintea umană. În ciuda erorilor lui Hegel și, într-un fel, chiar din cauza lor – din cauză că a fost pus în situația de a sublinia prea apăsător aspectul pe care-l descoperise în lucruri – prin Hegel a ajuns filozofia istoriei să fie recunoscută în cele din urmă ca disciplină filozofică. Iar noi sîntem chemați acum la o sarcină constructivă. Problema crucială de abordat este următoarea: ce poate însemna o *autentică* filozofie a istoriei?

Este vreo Filozofie a istoriei posibilă?

1. Avem un prim mare exemplu de o asemenea filozofie în *Cetatea lui Dumnezeu* a Sfântului Augustin. Aici ni se dă o interpretare a istoriei umane din perspectiva creștinismului – o interpretare care se opunea concepțiilor orientale despre fazele veșnic recurente ale distrugerii și renașterii cosmosului. Creștinismul ne-a învățat că istoria are o direcție, că ea merge într-o direcție

determinată. Istoria nu este o eternă reîntoarcere; ea nu se mișcă în cercuri. Timpul e liniar, nu ciclic. Acest adevăr a reprezentat o achiziție de importanță capitală pentru gândirea umană.

Filozofia istoriei a Sfântului Augustin a fost o operă de înțelepciune, atât de teologie, cât și de filozofie, și mai mult de teologie. Dar în mintea Sfântului Augustin ambele înțelepciuni, filozofică și teologică, conlucrau. Și *Cetatea lui Dumnezeu* încearcă să desprindă sensul inteligibil și, așa zicând, transistoric al istoriei, sensul inteligibil al succesiunii sau al dezvoltării evenimentelor în timp. Tocmai acesta este obiectul general al filozofiei istoriei.

Totuși, ne vedem confrunțați imediat cu o obiecție preliminară: cum este posibilă o filozofie a istoriei, de vreme ce istoria nu este o știință? Istoria se ocupă numai de ceea ce e singular și concret, de ceea ce e contingent,¹ pe când știința se ocupă de ceea ce e universal și necesar. Istoria nu ne poate oferi nicio explicație prin *raisons d'être* universale. Fără îndoială, fapte „brute” nu există; un fapt istoric presupune și implică tot atâtea judecăți critice și de distingere și tot atâtea rearanjări analitice ca orice alt „fapt”; în plus, istoria nu caută o imposibilă „coincidență” cu trecutul; ea necesită alegere și triere, ea interpretează trecutul și îl traduce în limbaj omenesc, ea re-compune sau re-constituie suite de evenimente ce rezultă unele din altele, și n-o poate face fără concursul serios al abstracției. Totuși, istoria utilizează toate aceste mijloace pentru a lega singularul de singular; *obiectul* ei ca atare este individualul sau singularul. Explicația dată de istoric, ca istoric, este o explicație a individualului prin individual – prin circumstanțe, motivații sau evenimente individuale. Elucidarea

¹ Istoria se ocupă de persoane individuale și de evenimente individuale. E-adevărat, desigur, că, odată ce s-a petrecut, un eveniment nu poate fi schimbat și că el capătă astfel un anumit fel de necesitate. Și totuși, acest eveniment ca atare a fost un lucru contingent.

istorică, fiind de ordin individual, participă la infinitatea potențială a problemei; ea nu este niciodată terminată; nu are niciodată (în măsura în care este elucidare) certitudinea științei. Ea nu ne livrează niciodată o *raison d'être* scoasă din ceea ce *sînt* lucrurile în însăși esența lor (chiar dacă nu poate fi cunoscută decît prin intermediul semnelor, ca în științele fenomenelor).

Ce putem răspunde? Eu aş răspunde că faptul că istoria nu este o știință nu face imposibilă o filozofie a istoriei, deoarece e suficient pentru filozofie să fie ea însăși cunoaștere „științifică”² și o disciplină formală sau sistematizată a înțelepciunii. Și nu este nicidecum necesar ca subiectul de care se ocupă filozofia să fie un subiect cunoscut și elaborat în prealabil de vreo știință particulară. Bunăoară, avem o filozofie a artei, cu toate că arta nu este o știință. Filozofia artei are același subiect de studiu ca și arta, dar îl tratează dintr-un punct de vedere filozofic și într-o lumină filozofică. Prin urmare, avem o filozofie a artei care este esențialmente distinctă de arta propriu-zisă și care ne livrează o cunoaștere filozofică despre o materie ce n-a fost elucidată în mod științific în prealabil. Și aş face o observație asemănătoare dacă ar fi vorba de filozofia naturii. O filozofie a naturii a fost posibilă înainte de dezvoltarea oricărei cunoașteri științifice a naturii, sau cînd cunoașterea noastră științifică a naturii era total insuficientă. Așa se face că în cazul filozofiei istoriei avem un obiect „științific” în măsura în care acest obiect este obiectul filozofiei, dar nu în măsura în care materia de studiu ar fi fost cercetată în prealabil de vreo altă disciplină științifică.

Aș spune, așadar, că filozofia istoriei are același *subiect de studiu* ca istoria, care nu este o știință. Și aş putea adăuga, si-

² Folosesc aici cuvintele „știință” și „științific” în sensul aristotelic larg (cunoaștere argumentată sub raport intelectual sau stabilită prin demonstrație) care aco-peră, în mod perfect analogic, atît *filozofia*, cît și *științele* fenomenelor.